

НАЗОЎНІКІ АДУШАЎЛЁНЫЯ І НЕАДУШАЎЛЁНЫЯ, АСАБОВЫЯ (урок-практыкум, VI клас)

Мэты: стварыць умовы для засваення сталай марфалагічнай прыметы назоўніка «адушаўлёнасць-неадушаўлёнасць», вучыць адрозніваць яе ад біялагічнага паняцця «жывое-нежывое»; выпрацоўваць уменне выяўляць назоўнікі пэўных лексіка-граматычных разрадаў (адушаўлёныя-неадушаўлёныя, асабовыя) у тэксце; фарміраваць навыкі правільнага вымаўлення і словаўжывання, пашыраць слоўнікавы запас вучняў, спрыяць фарміраванню пачуцця прыгажосці роднага слова.

Тып урока: урок-практыкум.

Абсталяванне: Беларуская мова: падруч. для 5-га кл. агульнаадукац. шк. з рус. мовай навучання / Г. М. Малажай, Л. С. Васюковіч, З. М. Кавалевіч і інш. Мн. : НІА, 2003; камплект слайдаў па тэме, карткі з заданнямі, кубік для гульні.

Ход урока

I. Арганізацыйны момант.

Паведамляецца тэма ўрока, запісваюцца яго мэты для вучняў (праца са слайдам № 1).

II Мэты ўрока для вучняў

1. Умець вызначаць адушаўлёныя і неадушаўлёныя назоўнікі.
2. Вызначаць сярод адушаўлёных назоўнікаў асабовыя і правільна выкарыстоўваць іх у маўленні.

Настаўнік правярае падрыхтаванасць вучняў да ўрока і наяўнасць дамашняга задання ў сшытках.

II. Актывізацыя ведаў па тэме і тлумачэнне новага матэрыялу.

- Дайце азначэнне назоўніка як часціны мовы. (Адказ вучня.)

Настаўнік зачытвае штраф з верша Яўгена Крупенькі і звяртае ўвагу вучняў на заміланне паэта роднай мовай (слайд № 2).

Сонца ў лісцях бяроз, на мурожнай
у росах траве,
Жаўруковаю песняй злятае на колас
жытнёвы, А ў
матуліным сэрцы найвялікшае
сонца жыве,
Найвялікшае сонца — мая беларуская
мова.
Яўген Крупенька

Пісьмовае заданне. Выпішыце з паэтычнай страфы назоўнікі жаночага і мужчынскага роду. (У вучняў атрымаецца рад: *бяроз, росах, траве, песняй, ко-лас, мова.*)

Настаўнік. Працягніце запіс з прапанаваных мною слоў: *вучань, беларус, бегчы, жартаваць, лялька, настаўніца, прыгожы, чароўны, уверсе, русалка.* (Атрымаецца запіс: *вучань, беларус, лялька, настаўніца, русалка.*)

* Чаму вы выпісалі менавіта гэтыя словы?

» На вашу думку, якія з гэтых назоўнікаў з'яўляюцца адушаўлёнымі, а якія - - неадушаўлёнымі? Чаму? (*Заслухоўваюцца адказы вучняў. У асноўным дзеці кіруюцца паняццямі «жывы-нежывы» і пытаннем «хто? — што?».*)

Стварэнне праблемна-пошукавай сітуацыі.

Настаўнік. Прапаную правярыць вашы доказы і разважанні разам. Калі адушаўлёныя назоўнікі — гэта тыя, якія абазначаюць прадметы, здольныя да росту, то назоўнікі *бярозы, трава* павінны быць адушаўлёнымі, але яны адказваюць на пытанне *што?* Як нам быць?

Трэба памятаць, што ў граматыцы паняцці «адушаўлёны-неадушаўлёны» і

«жывы-нежывы» не зауседы супадаюць. Давайце гэта праверым.

Практычная работа. Назоўнікі, якія выпісаны ў сшыткі, пастаўце ў пачатковую форму і запоўніце табліцу. Для гэ-

тага пастаўце іх у форму назоўнага склону множнага ліку, а таксама ў форму роднага склону множнага ліку і форму вінавальнага склону множнага ліку. Адзначце канчаткі.

Назоўнік у пачатковай форме	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку

Самаправерка з дапамогай слайда № 3.

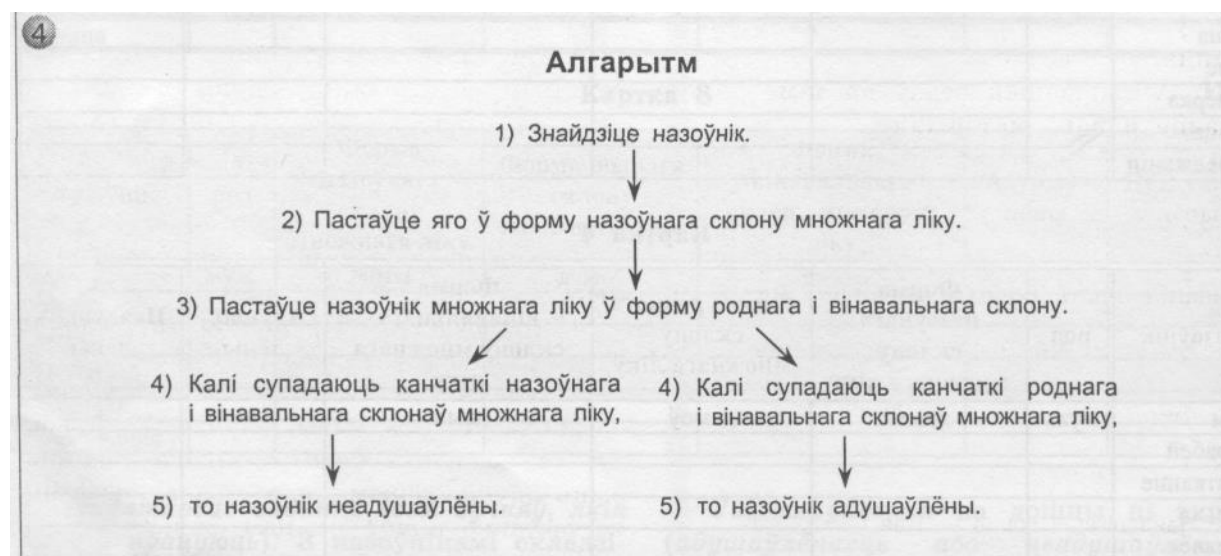
Назоўнік у пачатковай форме	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку
бяроза	бярозы	бяроз	бярозы
раса	росы	рос	росы
трава	травы	траў	травы
калас	каласы	каласоў	каласы
песня	песні	песень	песні
мова	мовы	моў	мовы
вучань	вучні	вучняў	вучняў
беларус	беларусы	беларусаў	беларусаў
лялька	лялькі	лялек	лялек
настаўніца	настаўніцы	настаўніц	настаўніц
русалка	русалкі	русалак	русалак

Пасля выканання задання настаўнік прапануе пытанне:

• Ці ва ўсіх назоўніках супадаюць канчаткі ў назоўным і вінавальным склонах? у родным і вінавальным склонах? Які можам зрабіць вывад? (У многім ліку ў адушаўлёных назоўнікаў супада-

юць канчаткі ў формах роднага і вінавальнага склону, а ў неадушаўлёных — супадаюць канчаткі ў формах назоўнага і вінавальнага склону. Назоўнікі ніякага роду адносяцца заўсёды да неадушаўлёных.)

III. Складанне алгарытму.

IV. Практикум.

Практичная работа на картках. Визначце адушаўлёныя і неадушаўлёныя назоўнікі (выкарыстайце алгарытм).

Картка 1

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаўлёны	Неадушаўлёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
зубр						
кветка						
людзі						
матуля						
жыта						

Картка 2

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаўлёны	Неадушаўлёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
натоўп						
бацькі						
дзяўчынка						
поле						
хлопец						

Картка 3

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаўлёны	Неадушаўлёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
каша						
квас						
вавёрка						
сэрца						
гараджанін						

Картка 4

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаўлёны	Неадушаўлёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
верабей						
спатканне						
вольха						
чалавек						
перапёлка						

Картка 5

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаў-лёны	Неадушаў-лёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
ластаўка						
грамадзянін						
слова						
агеньчык						
жніво						

Картка 6

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаў-лёны	Неадушаў-лёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
калыханка						
ручэй						
зяблю						
шкадаванне						
флора						

Картка 7

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаў-лёны	Неадушаў-лёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
мядзведзіца						
султан						
спявак						
сумленне						
краіна						

Картка 8

назоўнік	род	Форма назоўнага склону множнага ліку	Форма роднага склону множнага ліку	Форма вінавальнага склону множнага ліку	Адушаў-лёны	Неадушаў-лёны
дом	муж.	дамы	дамоў	дамы	—	+
вярба						
рой						
бактэрыя						
патрыёт						
спачуванне						

Дадатковае заданне (для вучняў, якія хутка працуюць). З назоўнікамі складзіце словазлучэнні «дзеяслоў + назоўнік».

Узаемаправерка на дошцы ці экране (адушаўлёнасць або неадушаўлёнасць кожнага слова вызначана настайнікам).

5 Праверка		
№ карткі	адушаўлёныя назоўнікі	неадушаўлёныя назоўнікі
1	зубр, людзі, матуля	кветка, жыта
2	бацькі, дзяўчынка, хлопец	натоўп, поле
3	вавёрка, гараджанін	каша, квас, сэрца
4	верабей, чалавек, перапёлка	спатканне, вольха
5	ластаўка, грамадзянін	слова, агеньчык, жніво
6	зязюля	калыханка, ручэй, шкадаванне, флора
7	мядзведзіца, султан, спявак	сумленне, краіна
8	патрыёт	вярба, рой, бактэрыя, спачуванне

• Ці ўсе запланаваныя задачы мы выканалі?

• З якім паняццем мы не пазнаёміліся? (*Асабовыя назоўнікі*.)

• З якім назоўнікам, на вашу думку, суадносіцца слова «асаба»? (*Чалавек*.)

• Які мы можам зрабіць вывад? Што будуць азначаць асабовыя назоўнікі? (*Асобу чалавека*.)

Настаўнік (*удакладняе*). Так, асобу чалавека па прафесіі (вучні назавуць прыклады *настаўнік, будаўнік* і інш.), па месцы жыхарства (дапаможа сам настаўнік — *мінчанін, вясковец* і інш.), па нацыянальнай прыналежнасці (*беларус, паляк, казах* і інш.), па розных якасцях (*вяселун, баязлівец, грамадзянін* і інш.).

Далей вучні выконваюць практыкаванне 176 (слайд № 6).

6 **Практычная работа па варыянтах**

I варыянт. Выпісаць назоўнікі групы А.
II варыянт. Выпісаць назоўнікі групы Б.
III варыянт. Выпісаць назоўнікі групы В.
IV варыянт. Выпісаць назоўнікі групы Г.

Самаправерка (*адказы на экране або на дошцы*).

7 **Адказы**

I варыянт: будаўнік, грузчык, кіраўнік, перапісчык, касец, тэлефаніст.
II варыянт: кіяўлянін, пінчук, паляшук.
III варыянт: украінец, нарвежац, эстонец.
IV варыянт: разумнік, вяселун, хітрун, балбатун, пястун.

V. Замацаванне.

Гульня «Злаві назоўнік» (слайд № 8).

Вядучы (або вучні) па ланцужку выкідваюць кубік. У адпаведнасці з лічбамі, якія выпалі, вучні выконваюць наступныя заданні:

8 **Гульня «Злаві назоўнік»**

1 — назваць адушаўлёны назоўнік жаночага роду;
 2 — назваць адушаўлёны назоўнік мужчынскага роду;
 3 — назваць неадушаўлёны назоўнік жаночага роду;
 4 — назваць неадушаўлёны назоўнік мужчынскага роду;
 5 — назваць асабовы назоўнік па роду дзейнасці;
 6 — назваць асабовы назоўнік па месцы жыхарства або нацыянальнасці.

VI. Рэфлексія. Дамашняе заданне.

9 **Ліст самаадчування**

Прозвішча _____
 (пастаўце бал ад 1 да 10)

1. Ці справіліся вы з задачамі ўрока? _____
 2. Ці спадабалася вам працаваць сёння на ўроку? _____
 3. Які настрой быў у вас на ўроку? _____

Дамашняе заданне. З практыкавання 177 падручніка выпішыце назоўнікі і вызначце сярод іх адушаўлёныя, неадушаўлёныя, асабовыя.